

УДК 81'373.45

ПРИНЦИПИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ІНТЕРЛЕКСЕМ

Фенюк Л. Д.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Статтю присвячено поділу суспільно-політичних інтерлексем за семантичною структурою. У роботі запропоновано кілька підходів до класифікації суспільно-політичних інтерлексем, опертих на сферу функціонування їх та зміни семантичного значення інтернаціональної лексики. Матеріалом дослідження слугували 503 триади інтернаціоналізмів з тлумачних словників української, французької та англійської мов.

Ключові слова: інтерлексемі, лексико-семантичний варіант, моносемічний, полісемічний.

Фенюк Л. Д. Принципы систематизации общественно-политических интерлексем. Статья посвящена разделу общественно-политических интерлексем за семантической структурой. В работе предлагается несколько подходов к классификациям общественно-политических интерлексем, которые основаны на сфере функционирования их и изменения семантического значения интернациональной лексики. Материал исследования составляют 503 триады интернационализмов с толковых словарей украинского, французского и английского языков.

Ключевые слова: интерлексемы, лексико-семантический вариант, моносемичный, полисемичный.

Feniuk L. D. Principles of systematization of social and political interlexemes. The linguistic science is touched by globalization which is confirmed to a great extent by the fact of a constant increase of a great number of international words. The internationalisms in their turn cause a great interest of linguists to the language of internationalization.

This article is dedicated to the social and political interlexemes division due to its semantic structure. Several approaches to social and political interlexemes classifications were proposed. They touch the sphere of interlexemes function and the changes of semantic meaning of the international vocabulary.

The article's aim is the analysis of available semantic classifications of social-political interlexemes and particularities or its lexical filling in the English, French and Ukrainian languages. 503 triads of internationalisms of explanatory dictionaries of the above mentioned languages were the exploring material.

The internationalisms are words which exist in different languages, in near related and far related ones. Their characteristics are an identical or a close meaning, preservation in most cases of pronunciation and of orthography.

The interlexemes were classified by structural features and semantic particularities. Due to semantic particularities social and political interlexemes are divided into monosemantic (only one meaning) and polysemantic interlexemes (with two or more lexico-semantic varieties).

The analysis of social and political interlexemes permitted to classify them into monosemantic and polysemantic interlexemes. Polysemantic interlexemes (86.26%) prevail over monosemantic ones (10.74%). The biggest and the smallest (by size) of polysemantic and monosemantic social and political interlexemes were described. Relative Full Semantic Community of the interlexemes with identical structures in monosemantic and few polysemantic groups was defined and Incomplete Semantic Community in triads with identical and different semantic structures was described.

As a conclusion, the article mentions that polysemantic interlexemes prevail over monosemantic interlexemes. Research of Incomplete Semantic Community and changes of the meanings of social and political interlexemes in English, French and Ukrainian languages are still perspective.

Key words: interlexemes, lexico-semantic variant, monosemantic, polysemantic.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Перманентне оновлення складу суспільно-політичної лексики свідчить про динаміку розвитку економіки, дипломатії, соціально-політичних стосунків у світі. Щораз більше проникнення інтернаціональної лексики до національних мов посилює інтерес дослідників до визначення інтерлінгвістичних зв'язків. Теоретичний аспект вивчення інтернаціональної лексики передбачає встановлення ролі інтернаціоналізмів міжнародних, міжнаціональних та національних мов у процесі вдосконалення міжкультурних відносин. Практичний аспект стосується систематичних досліджень: перекладознавства, лексикографії, викладання мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтернаціональна лексика в багатьох мовах була предметом дослідження низки авторів, серед яких Е. М. Солодухо,

В. М. Жирмунський та ін. Питання лексичних інтернаціоналізмів загалом та їх класифікації зокрема порушували у свої студії А. І. Едличко, О. В. Копилова, В. В. Акуленко, Т. І. Зеленіна. Хоча проблематиці інтернаціоналізації присвячено багато праць, все ж залишаються не розв'язаними завдання, які стосуються класифікації суспільно-політичних інтерлексем та визначення їхньої смислової структури в українській, французькій та англійській суспільно-політичних термінологіях.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є аналіз наявних семантичних класифікацій суспільно-політичних інтерлексем та особливості їх лексичного наповнення в англійській, французькій та українській мовах.

Матеріалом розвідки слугували 503 триади інтернаціоналізмів з тлумачних словників англійської, французької та української мов: Словника укра-

їнської мови, Longman Dictionary of Contemporary English, Dictionnaire de science politique.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш вдалою дефініцією терміна «інтернаціоналізм», на нашу думку, є визначення, яке базується на спільності ознак інтернаціоналізмів. *Інтернаціоналізми* – це омологічна лексика, яка існує як у близькоспоріднених, так і в далекоспоріднених мовах і характеризується ідентичним чи близьким значенням та здебільшого збереженими вимовою і написанням.

З огляду на те, що словниковий склад мови пов'язаний із позамовною дійсністю і чутливо реагує на ті зміни, які відбуваються в житті носія мови, слід розглянути кілька класифікацій суспільно-політичних інтерлексем.

За семантичною структурою запропоновано поділ суспільно-політичних інтерлексем на *моносемічні* та *полісемічні*. А. І. Едличко вважає політичною інтерлексему, у семантичній структурі якої міститься щонайменше одне значення, пов'язане з галуззю політики [1, 13]. Дослідниця відносить до моносемічних політичних інтерлексем: 1) іменники, що позначають політичного діяча; 2) назви громадсько-політичних течій; 3) інтерлексеми, які називають форми і способи здійснення зовнішньої та внутрішньої політики; 4) номінації різноманітних процесів [там само, 5–15]. Оскільки у полісемічних інтерлексемах відбувається змішування інтернаціональних та національних особливостей, полісемічними інтерлексемами вважають лексичні одиниці, семантичне значення яких було видозмінене.

У семантичній класифікації суспільно-політичної лексики (СПЛ) С. В. Трофімової виділено такі сфери вживання політичних інтернаціоналізмів:

1) інтерлексеми, що позначають номенклатурні найменування:

а) осіб: (укр.) *міністр* – (франц.) *ministre* – (англ.) *minister*;

б) відомств та організацій: (укр.) *сенат* – (франц.) *sénat* – (англ.) *senate*;

в) територій: (укр.) *регіон* – (франц.) *région* – (англ.) *region*;

2) назви політичних партій, рухів, ідеологічних течій: (укр.) *мілітаризм* – (франц.) *militarisme* – (англ.) *militarism*;

3) терміни-інтернаціоналізми: (укр.) *імпічмент* – (франц.) *impeachment* – (англ.) *impeachment*;

4) інтернаціоналізми правого жаргону: (укр.) *класовий конфлікт* – (франц.) *conflit de classe* – (англ.) *class conflict* [5, 115].

Більш детально розглядає СПЛ С. С. Лук'яненко, який виокремлює такі семантичні групи цієї лексики:

– державна влада та місцеве самоврядування, форми правління, представники та їхня діяльність;

– адміністративно-територіальний поділ країни;

– знаки й символи держави;

– прибічники/супротивники тієї чи іншої форми державного правління;

– офіційні та неофіційні назви партій, політичних об'єднань, передвиборчих блоків, парламентських фракцій;

– назви людей за їх належністю до партій, блоків, рухів, участю в партійно-політичному житті, за політичними переконаннями;

– найменування політичних учень, систем, ідейних напрямів та доктрин;

– характер діяльності політичних організацій і партій, методи й форми партійної роботи та боротьби;

– поняття міжнародного права;

– міжнародні організації, їхні представники та діяльність;

– міжнародні й регіональні конфлікти, тероризм;

– назви громадських організацій, об'єднань, рухів (серед інших і профспілкових, молодіжних та жіночих), осіб і процесів, пов'язаних з ними;

– класи, прошарки, групи суспільства та їхні представники;

– номени, пов'язані із соціальним та національним гнітом, визвольним рухом, класовою та національною боротьбою;

– явища, пов'язані з військовими, міжетнічними та міжконфесійними конфліктами (т. зв. соціальними та гуманітарними катастрофами);

– прибічники/супротивники громадських, церковних та ін. помітних у суспільстві діячів, явища і процеси, пов'язані з ними;

– проблематика, пов'язана з екологією;

– позначення соціально-політичних наук та спеціальної лексики [2, 3–6].

Дослідник наголошує на тому, що межі між згаданими групами є умовними, рухомими й нечітко окресленими.

Г. П. Клімчук структурує суспільно-політичну лексику таким чином:

1) назви етнічних спільнот;

2) номінації державно-територіального устрою, знаків, символів країни, форм державної влади та форм правління;

3) найменування безпосередніх суб'єктів політики;

4) лексика сфери внутрішньої політики держави;

5) найменування класів, прошарків, груп суспільства та їхніх представників;

6) номінації політичних партій, об'єднань, угруповань;

7) назви людей за характером і способами їхньої політичної діяльності, партійної ідеології;

8) найменування соціальних процесів дезорганізації суспільного життя;

9) лексика виборчого процесу;

10) лексика сфери зовнішньої політики та дипломатичної практики;

11) ідеологеми суспільно-політичної сфери;

12) політико-юридична лексика;

13) соціально-економічні найменування;

14) лексика морально-ідейної сфери суспільного життя.

На думку авторки, така широка класифікація свідчить про тематичну розгалуженість і різноплановість суспільно-політичної лексики та про її здатність забезпечити найрізноманітніші сфери життя суспільства [3, 133–136].

З оперттям на ґрунтовні праці С. С. Лук'яненка та Г. П. Клімчук пропонуємо класифікацію суспільно-політичних інтерлексем з розширеними межами кла-

сифікації моносемічних інтерлексем. Проведений аналіз 503 триад інтернаціональних лексем англійської, французької та української мови дав змогу доповнити класифікацію А. І. Едличко кількома позиціями:

1) найменування суб'єктів політики (представників владних структур), як-от: *vice-président* (фр.) – *vice-president* (англ.) – *віце-президент* (укр.);

2) назви виконавчо-розпорядчих органів влади, установ, наприклад: *Kremlin* (фр.) – *Kremlin* (англ.) – *Кремлін* (укр.);

3) інтерлексеми сфери внутрішньої політики держави, як-от: *néoconservatisme* (фр.) – *neoconservatism* (англ.) – *неоконсерватизм* (укр.);

4) найменування класів, прошарків, груп суспільства, наприклад: *loyaliste* (фр.) – *loyalist* (англ.) – *лояліст* (укр.);

5) інтерлексеми сфери зовнішньої політики держави та дипломатичної практики, як-от: *colonialisme* (фр.) – *colonialism* (англ.) – *колоніалізм* (укр.);

6) номінації способу політичної діяльності, наприклад: *génocide* (фр.) – *genocide* (англ.) – *геноцид* (укр.);

7) інтерлексеми особливостей мовлення суб'єктів політики, як-от: *argot* (фр.) – *argot* (англ.) – *арго* (укр.);

8) інтерлексеми напрямів світогляду суб'єктів політики, наприклад: *aventurisme* (фр.) – *adventurism* (англ.) – *авантюризм* (укр.);

9) найменування соціальних процесів дезорганізації суспільного життя, як-от: *vandalisme* (фр.) – *vandalism* (англ.) – *вандалізм* (укр.);

10) найменування морально-філософської сфери суспільного життя, наприклад: *existentialisme* (фр.) – *existentialism* (англ.) – *екзистенціалізм* (укр.);

11) політико-юридична лексика, як-от: *extradition* (фр.) – *extradition* (англ.) – *екстрадиція* (укр.);

12) позначення соціально-політичних наук та спеціальної лексики, наприклад: *universalisme* (фр.) – *universalism* (англ.) – *універсалізм* (укр.);

13) інтрелексеми побутової тематики, як-от: *ethnologie* (фр.) – *ethnology* (англ.) – *етнологія* (укр.).

Велика кількість інтерлексем зі зміненою семантикою дозволила нам віднести їх до полісемічних інтерлексем суспільно-політичної лексики, що, своєю чергою, уможливило виокремити 20 семантичних підгруп полісемантів на основі спільних лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) у їхній структурі:

1) назви етнічних спільнот, процесів, наприклад: *aborigène* (фр.) – *aborigine* (англ.) – *абориген* (укр.);

2) номінації державно-територіального устрою, знаків, символів країн, як-от: *autonomie* (фр.) – *autonomy* (англ.) – *автономія* (укр.);

3) форма державної влади, форма правління, наприклад: *confédération* (фр.) – *confederation* (англ.) – *конфедерація* (укр.);

4) найменування суб'єктів політики (представників владних структур), як-от: *leader* (фр.) – *leader* (англ.) – *лідер* (укр.);

5) назви виконавчо-розпорядчих органів влади, установ, наприклад: *congrès* (фр.) – *congress* (англ.) – *конгрес* (укр.);

6) інтерлексеми сфери внутрішньої політики держави, як-от: *censure* (фр.) – *censure* (англ.) – *цензура* (укр.);

7) найменування класів, прошарків, груп суспільства, наприклад: *intelligence* (фр.) – *intelligence* (англ.) – *інтелігенція* (укр.);

8) номінації політичних партій, об'єднань, течій, угруповань, як-от: *libéralisme* (фр.) – *liberalism* (англ.) – *лібералізм* (укр.);

9) інтерлексеми сфери зовнішньої політики держави та дипломатичної практики, наприклад: *discrimination* (фр.) – *discrimination* (англ.) – *дискримінація* (укр.);

10) номінації способу політичної діяльності, як-от: *terreur* (фр.) – *terror* (англ.) – *терор* (укр.);

11) інтерлексеми особливостей мовлення суб'єктів політики, наприклад: *articulation* (фр.) – *articulation* (англ.) – *артикуляція* (укр.);

12) інтерлексеми напрямів світогляду суб'єктів політики, як-от: *humanisme* (фр.) – *humanism* (англ.) – *гуманізм* (укр.);

13) найменування соціальних процесів дезорганізації суспільного життя, наприклад: *terrorisme* (фр.) – *terrorism* (англ.) – *тероризм* (укр.);

14) інтерлексеми виборчого процесу, як-от: *débat* (фр.) – *debate* (англ.) – *дебати* (укр.);

15) найменування морально-філософської сфери суспільного життя, наприклад: *protestantisme* (фр.) – *protestantism* (англ.) – *протестантизм* (укр.);

16) політико-юридична лексика (найменування правових норм суспільно-політичних відносин), як-от: *exécution* (фр.) – *execution* (англ.) – *екзекуція* (укр.);

17) інтерлексеми військової термінології, наприклад: *intervention* (фр.) – *intervention* (англ.) – *інтервенція* (укр.);

18) найменування економічної сфери діяльності, як-от: *crise* (фр.) – *crisis* (англ.) – *криза* (укр.);

19) позначення соціально-політичних наук та спеціальної лексики, наприклад: *socialisation* (фр.) – *socialization* (англ.) – *соціалізація* (укр.);

20) інтрелексеми, побутової тематики, як-от: *population* (фр.) – *population* (англ.) – *популяція* (укр.).

Кількісні дані розподілу моносемічних та полісемічних інтерлексем наведено в таблиці 1 (див. табл. 1).

На основі отриманих даних доходимо висновку, що загальна кількість полісемантів (1347 одиниць – 89,26%) значною мірою переважає кількість моносемічних інтерлексем (162 одиниці – 10,74%). Слід зазначити, що семантична структура інтерлексем в англійській, французькій та українській мовах містить від 1 до 27 ЛСВ. Кількісно вирізняється триада полісемічних інтерлексем *forme* (27 у французькій мові) – *form* (24 в англійській мові) – *форма* (13 в українській мові).

Найбільшою за обсягом виявилась полісемічна підгрупа політико-юридичної лексики на позначення різних правових норм, які регулюють соціальне життя та координують суспільно-політичні відносини, наприклад: *convention* (фр.) – *convention* (англ.) – *конвенція* (укр.). Найменшою є підгрупа найменувань етнічних спільнот та процесів, як-от: *consolidation* (фр.) – *consolidation* (англ.) – *консолідація* (укр.).

Для моносемантів характерна менша кількість підгруп. Найбільшу наповненість має підгрупа найменування соціальних процесів дезорганізації суспільного життя, як-от: *séparatiste* (фр.) – *separatist* (англ.) – *сепаратист* (укр.), а найменшу – підгрупа інтерлексем на позначення напрямів світогляду суб'єктів політики, єдиним прикладом якої є *aventurisme* (фр.) – *adventurism* (англ.) – *авантюризм* (укр.).

Семантична класифікація моно- та полісемічних інтерлексем

	Лексико-семантична група	Моно-семанти	Полі-семанти
1.	Назви етнічних спільнот, процесів	0	4
2.	Номінації державно-територіального устрою, знаків, символів країни	0	14
3.	Форма державної влади, форма правління	0	35
4.	Найменування суб'єктів політики (представників владних структур)	2	20
5.	Назви виконавчо-розпорядчих органів влади, установ	2	22
6.	Інтерлексеми сфери внутрішньої політики держави	5	9
7.	Найменування класів, прошарків, груп суспільства	3	43
8.	Номінації політичних партій, об'єднань, угруповань	0	10
9.	Інтерлексеми сфери зовнішньої політики держави та дипломатичної практики	4	6
10.	Номінації способу політичної діяльності	2	12
11.	Інтерлексеми особливостей мовлення суб'єктів політики	6	13
12.	Інтерлексеми напрямів світогляду суб'єктів політики	1	27
13.	Найменування соціальних процесів дезорганізації суспільного життя	10	9
14.	Інтерлексеми виборчого процесу	0	13
15.	Найменування морально-філософської сфери суспільного життя	4	13
16.	Політико-юридична лексика (найменування правових норм суспільно-політичних відносин)	2	67
17.	Інтерлексеми військової термінології	0	15
18.	Найменування економічної сфери діяльності	0	27
19.	Позначення соціально-політичних наук та спеціальної лексики	4	50
20.	Інтерлексеми побутової тематики	9	40
	Усього	54 гріади	449 гріад

Тож одержані результати свідчать про бінарний характер семантики інтерлексем (повний та частковий збіг значень). З огляду на це доцільно говорити про явище *лексико-семантичної спільності*, яке полягає в тому, що слова одного класу називають однорідні явища. Усталеним є виділяти *відносно повну семантичну спільність та неповну (часткову) семантичну спільність* [4, 254]. *Відносно повна семантична спільність* спостерігається загалом в інтерлексемах з ідентичними структурами: в моносемантичних та деяких полісемантичних, як-от: *abolitionniste* (фр.) – *abolitionist* (англ.) – *аболіціоніст* (укр.) чи *anarchiste* (фр.) – *anarchist* (англ.) – *анархіст* (укр.). *Неповна семантична спільність* наявна в триадах, одиниці яких характеризуються як ідентичними, так і відмінними семантичними структурами та послуговуються інтернаціональними і національними ЛСВ.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Суспільно-політична лексика є основним фоном економічної, політичної і соціальної сфер життя. Унаслідок мовних контактів семантичні зміни постають на рівні лексичного значення слова. Кілька підходів до класифікацій суспільно-політичних інтерлексем (за семантикою та за лексико-семантичними особливостями) стосуються сфер функціонування інтерлексем, а також змін семантичного значення інтернаціональної лексики.

Перспективними вважаємо детальніші дослідження неповної семантичної спільності полісемічних інтерлексем, а також змін лексичного значення суспільно-політичних інтерлексем в українській, французькій та англійській мовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Едличко А. И. Семантика политических интерлексем в статистике и динамике (на материале русского, немецкого и английского языков) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / А. И. Едличко. – Владивосток, 2009. – 20 с.
2. Лук'яненко С. С. Тематичні групи соціально-політичних номенів української мови (історія та сучасний стан) / С. С. Лук'яненко // Вісник Харківського національного університету. – 2007. – № 765 : Сер. Філологія. – Вип. 50. – С. 3–7.
3. Клімчук Г. Тематичні групи суспільно-політичної лексики в періодиці Михайла Грушевського / Галина Клімчук // Лінгвістичні студії. – Вип. 19. – Донецьк : Літературне місто, 2008. – С. 133–136.
4. Прошина З. Г. Английский язык и культура народов Восточной Азии : [монография] / З. Г. Прошина. – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 2001. – 441 с.
5. Трофімова С. В. Громадсько-політичний переклад і його специфіка / С. В. Трофімова. – Орел : Орловський держ. ун-т, 2007. – С. 15–17.

ДЖЕРЕЛА ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Словник української мови : В 11-ти т. [Електронний ресурс]. – К. : Наук. думка, 1970–1980. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>.
2. Le petit Larousse illustré / [direction éditoriale I. Jeuge-Maynard]. – P. : Cedex, 2007. – 1812 p.
3. Longman Dictionary of Contemporary English / [editors Chris Fox, Rosalind Combley]. – New York : Pearson Education, 2014. – 2224 p.